

Dachauski proces: Hildegarde Hahn, obsojena na smrt, kasneje pomiloščena, leta 1953 izpuščena.

Na sledi dahavcev 1. del

V šestih nadaljevanjih se bomo dotaknili vprašanja, ki še danes, 55 let po dahavskih procesih, ni razrešeno: kaj se je po njihovi uradni usmrtitvi dogajalo z enajstimi obsojenci, kdaj so bili v resnici ubiti in kje so njihovi grobovi.

Sledili bomo udbovski zgodbi, ki je en sam preplet mučenj, umorov, laži, sprenevedanja, ponarejanja, sovraštva in iracionalnosti. Potem ko so slovenski komunisti med drugo svetovno vojno (in ne šele po njej, kot nekateri mislijo, takrat so jo le še utrjevali) izvedli komunistično revolucijo, eno najtemeljitejših v svetovnem merilu, in smo po vojni živeli 45 let v trdem udbovskem totalitarizmu, je po

uvedbi demokracije leta 1990 nastopil čas soočenja z resnico. Toda ta je le težko prihajala do veljave. Slovenecem so začeli metati v oči spravnih pesek ali pa jih strašiti z revanšizmom. Ker resnica ni bila prijetna, so imeli varuhi pridobitev revolucije dokaj lahko delo in so bili zelo uspešni.

Poljska in Českoslovaška med drugo svetovno vojno nista doživeli svoje notranje komunistične revolucije. Komunistem sta dobili po vojni, v miru in od zunaj. Zato njihova travma ni bila tako velika kot pri nas. Ko je Adam Michnik, veliki poljski disident, leta 1991 vprašal Vaclava Havla, velikega češkega disidenta, ali bi bilo treba "poravnati račune" s komunisti, je dobil velikodušen odgovor: "Najti je treba pravo mero. Stališče, ki bo civilizirano in humano, ne da bi pri tem bežali pred preteklostjo. Priti moramo do tega, da

bomo svoji preteklosti pogledali naravnost v oči, jo imenovali, se iz nje kaj naučili in delovali pravično. Vse to je treba delati pošteno, z mero in poslušom, prizanesljivo in ustvarjalno. Kjer je obžalovanje in ljudje priznavajo svojo krivdo, je treba odpustiti. Sem za to, da se zadeve lotimo humanitarno, da se ne bi vrnili v ozračje sumničenj in strahu."

Slovenec kot veliki brat

To so besede modreca. Češka in Poljska sta kar precej naredili, da sta se postavili na zdrave temelje, seveda s pomočjo resnice o svoji preteklosti, ki je segala neposredno v "tedanjo sedanost". Slovenci smo bili sposobni narediti veliko manj. Pa ne le zato, ker se nam ni bilo treba toliko ukvarjati z zunanjim velikim bratom kot Poljakom in Čehom, ampak prav zato, ker je naš veliki brat

tičal v samem središču slovenstva. Svoje osrednje mesto v Sloveniji je dobil na podlagi neizmernega medvojnega in povojnega terorja, morja krvi, strahu in laži. Naša sedanost je bila popolnoma priklopljena na preteklost. Nikakor ni bilo dovolj povedati resnico o medvojnem in povojnem zločinstvu, ampak je bilo treba napisati zgodovino povsem na novo, čim bolj popraviti krivice in odvzeti pridobljene privilegije, ki so izhajali iz ideologije nasilja.

Toda Slovenci nismo naredili ne prvega ne drugega in ne tretjega. Med ljudi so se metale floskule o spravi, revanšizmu in o tem, naj se z zgodovino ukvarjajo zgodovinarji, mi pa moramo gledati v prihodnost, ne pa v preteklost. Bistvo odnosa sedanost-prihodnost pa je v tem, da je sedanost neločljivo povezana s preteklostjo oziroma praktično ni-

časar v sedanosti ni mogoče razumeti, če ne poznamo svoje bližnje preteklosti. Tako kot za civilizirano in pravno urejeno družbo velja, da je treba po storjenem zločinu storilca odkriti in ga primerno kaznovati, tako za našo totalitarno polpreteklo obdobje velja, da ga je treba osvetliti, očistiti in razmere v družbi postaviti na nove temelje.

Lahkotnost slovenskih liberalcev

Slovinci po letu 1990 nismo bili zmožni priznanja krivde, obžalovanja in na podlagi tega odpustanja, o čemer je govoril Havel. Celo liberalni krog intelektualcev razmeram ni bil kos. Mislili so, da bo dovolj, če bodo ugotovili, da smo živeli po vojni v totalitarnem sistemu, in da je pomembno, da nam je uspelo iz njega iziti; danes, v demokraciji, pa lahko živimo za prihodnost. Niso se dovolj zavedali, kako globoko je bila slovenska družba indoktrinirana s podobami, ki so šle v prid komunistom-revolucionarjem.

Za naše intelektualce se vse začne po koncu vojne – maja 1945. Toda takrat je bilo bistveno že narejeno. Komunisti so z revolucijo oziroma nasiljem v obdobju od poletja 1941 do maja 1945 odstranili vse politične nasprotnike in si maja "samo še" uzurpirali oblast. Naši intelektualci so praktično vse svoje življenje poslušali dve moralni zgodbi; ena je govorila o nujnosti odpora proti okupatorju, druga o zavrženosti sodelovanja z okupatorjem. Dva načelna obrazca torej, s katerima se ne le strinjamo, ampak ju tudi zagovarjamo. Toda bistvo je v tem, da je bila naša medvojna praksa precej daleč od načel. Bistveno je to, da so komunisti okupacijo in nato odpor proti njej zlorabili za notranjo (komunistično) revolucijo, za uničevanje notranjih političnih nasprotnikov, kar pa je bilo dvakrat zločinsko. Prvič zaradi samih umorov oziroma zločinov, drugič pa zato, ker so za to svoje početje zlorabili okupacijo, ki je narod že tako več kot dovolj prizadela. Tisti, ki so jih komunisti uničevali, so lahko iskali izhod samo v dveh slabih smereh: ali se še naprej pustiti ubijati ali pa se kljub neizmerno težkim razme-

ram zaradi navzočnosti okupatorja braniti oziroma se temu brezumnemu terorju upreti. Pomembna je torej resnica o dogajanju, ne pa to, kar so Slovencem vtepli v glave – dve čisti moralni zgodbi: eno o pozitivnih v obliki uporništvu oziroma partizanov, drugo pa o negativnih v obliki kolaboracije oziroma domobrancev.

Angleška dvojna merila

Ker se razmere po letu 1990 glede teh vprašanj nikakor ne morejo razčistiti, ni nikoli dovolj nanje opozarjati. Slovenske "kolaboracioniste" je treba razumeti, v njihovo usodo se je treba poglobiti in jo vsestransko zaobjeti, ne pa se brez kančka občutljivosti za (samo)spraševanje o tej problematiki po liniji najmanjšega napore prepustiti indoktriniranim obrazcem in se še naprej zgražati nad njimi. To, kar nekateri imenujejo slovenska kolaboracija (z okupatorjem), je bilo v vsem svojem bistvu "samo" reševanje življenj. Ko pa rešuješ svojo eksistenco, ne moreš razmišljati o visoki politiki, o prihodnosti ali o svetovnih razmerjih moči. Churchill je svojim rojakom na Kanalskih otokih dovolil, da so kolaborirali z Nemci, da bi se izognili nepotrebnim žrtvam. Po vojni so Angleži svoje otočane odlikovali in jim na misel ni prišlo, da bi jih kdo zmerjal s kolaboranti, čeprav takrat na Kanalskih otokih ni potekala nobena komunistična revolucija, ki bi

del prebivalstva prisilila v sodelovanje z okupatorjem. Istemu Churchillu ni bilo prav nič škoda nekih oddaljenih Balkancev. Tam so bili nekaj vredni samo tisti, ki so bili za interese Velike Britanije pripravljeni umirati.

Če je Milan Kučan kot slovenski predsednik govoril, da so bili po vojni poboji zločin, kot je bil zločin kolaboracija, je s tem enačenjem (po vojni so torej pobili zločince, z zločinom nad zločince torej) pokazal samo svojo intelektualno zanikrnost. Celotoliko napadana in zlorabljana domobranska prisega je življenja reševala, ne pa jih jemala. Življenja je jemalo partijsko-partizansko nasilje, katerega posledica je domobranska prisega sploh bila. Bistvo vsega je torej (bilo) v nasilju, v zločinih komunistov.

Odnos oblasti do resnice

Teh nekaj vrstic je bilo treba napisati, da bi lažje razumeli tako današnji čas kot povojno nasilje, ki se ga bomo tu dotaknili. Pisali bomo o dahavskih procesih oziroma o problematiki, ki še danes ni razčiščena, kdaj in kje so oblasti ubile na smrt obsojene na dahavskih procesih. Naj že vnaprej povemo, da mi tega ne bomo odkrili. Dodamo pa lahko, da bi slovenska oblast to lahko vsak trenutek naredila, če bi jo to zanimalo, če bi bila iz takšnega testa, če bi ji bila resnica pomembna. Generalna državna tožila Zdenka Cerar bi organizirala zaslišanje še nekaj preživelih udbovcev, med njimi najpomembnejšega Mitje Ribičiča, in v trenutku bi se vedelo, kje so grobovi usmrčenih žrtev dahavskih procesov. Udbovski krvniki še naprej veselo živijo z vsemi svojimi privilegiji, z najvišjimi slovenskimi pokojninami in tožilka Cerarjeva bi jim lahko rekla, če jih že imajo, naj zanje še nekaj postorijo, naj Slovencem povedo, kje so grobovi dahavcev.

No, da ne bo pomote, živimo v Sloveniji, ne pa v Evropi. V Sloveniji se to niti približno ne bo zgodilo. Za čudaka, ne strpneža ali za ostro pero bodo razglasili mene, ker počnem nekaj najbolj samoumevnega:

prizadevam si za uveljavljanje resnice. Prizadevam si za to, da bi resnica postala ena temeljnih vrednot in gonil našega življenja in da ne bi bila več samo bolečina, ki jo je treba tudi zato, ker boli, utišati, onemogočiti, tistega, ki jo bo tiščal v ospredje, pa razglasiti za nestrpneža, če ne celo za psihopata.

Kje so grobovi?

V šestih nadaljevanjih se bomo dotaknili zgodbe o na smrt obsojenih na dahavskih procesih. Pred 55 leti, 26. aprila 1948, je vojaško sodišče v Ljubljani obsodilo na smrt 11 ljudi; 12. maja 1948 so jih uradno usmrtili in to objavili v časopisju. V resnici so jih zaprli v poseben oddelek Centralnih zaporov na Poljanskem nasipu v Ljubljani, kjer so jih – skupaj z nekaterimi Nemci – v najstrožji tajnosti še naprej zasliševali. Na vsak način so hoteli odkriti to, kar jim ni uspelo med zasliševanju pred procesom in na njem: kako je bila videti gestapovska mreža. Oddelek, kjer so jih zasliševali, so imenovali s posebno šifro "biro". Kot si je v zabeleži zapisal Boris Kraigher, notranji minister, ki je vse skupaj vodil, naj bi jih bili ustrelili v skupini sedemindvajsetih ljudi 18. novembra 1950 nekje na Kočevskem.

Udba je v ta zaprti oddelek oziroma "biro" zaprla tudi Srečka Robinščaka pod obtožbo, da je bil gestapovski sodelavec. Zasliševali so ga z mučenjem, tudi z elektrošoki, vendar je Robinščak vse odločno zanimal, poleg tega pa zasliševalcem, ki sta jih vodila Žan More in Edo Brajnik, prvi podpolkovnik, drugi polkovnik Udbe, povzročil velike preglavice, ko mu je uspelo obvestiti mamo, da je zaprt v Centralnih zaporih.

Udba je še leta 1977 sorodnikom ubitih dahavcev trdila, da so jih usmrtili 12. maja 1948, da so pokopani na Žalah, čeprav so dobro vedeli, da nič od tega ni res. V nadaljevanju bomo sledili tej skrajno umazani igri Udbe, ki je na primer tudi za Mirka Koširja, ki so ga do smrti potolkli na Golem otoku, Koširjevi hčerki leta 1977 zagotavljala, da je pokopan na zagrebškem pokopališču.

Nadaljevanje prihodnjic

Ivo Žajdela

